

JAČANJE INTERKULTURALNIH I MEĐURELIGIJSKIH KOMPETENCIJA

JAČANJE INTERKULTURALNIH I MEĐURELIGIJSKIH KOMPETENCIJA

Izdavač: TPO Fondacija

Urednice: Zilka Spahić Šiljak, Sedžida Hadžić i Azra Nezirić

Autori/-ice: Zilka Spahić Šiljak

Sedžida Hadžić

Izet Numanović

Elma Softić - Kaunitz

Elmana Cerić

Bernard Harbaš

Nezir Halilović

Andreja Pehar

Šejla Džanan

Snježana Petraš

Emina Jusufbegović

Marina Heraković

Bernard Heraković

Goran Stanić

Šejla Dždarević

Emilija Pavićević

Dobra knjiga

500

Naslovica/DTP:

Lektura:

Štamparija:

Tiraž:

Sarajevo, 2020

TPO Fondacija

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka

Bosne i Hercegovine, Sarajevo

www.tpo.ba

2-I

316.722:2

JAČANJE interkulturalnih i međureligijskih kompetencija / [autori Zilka Spahić Šiljak ... [et al.].
- Sarajevo : TPO Fondacija, 2020. - 192 str. : ilustr. ; 30 cm

Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-422-19-6

I. Spahić Šiljak, Zilka

COBISS.BH-ID 29021702

Sadržaj

Predgovor	8
Poglavlje I	9
Interkulturnalne i međureligijske kompetencije	9
Uvod.....	9
Kultura.....	9
Religija.....	10
I. Modeli interkulturnalne kompetencije	11
I.2. Koorijentacijski model	12
I.3. Adaptacijski model	12
I.4. Uzročno - posljedični model	12
2. Razvojni model međureligijskih kompetencija (RMKK).....	20
I.5. Razvojni model.....	12
Poglavlje 2	25
Metode i metodologija.....	25
2.1. Metodologija.....	25
2.2. Metode	31
2.3. Alati za razvoj interkulturnalnih kompetencija.....	32
2.4. Metodološke preporuke.....	34
Poglavlje 3	36
Trener, trening i priprema sadržaja.....	36
3.1. Uloge trenera/-ice.....	36
3.2. Šta je trening?.....	38
3.3. Priprema treninga.....	38
3.4. Cilj TOT treninga.....	39
3.5. Rezultati TOT treninga.....	40
3.6. Sadržaj treninga.....	41
Poglavlje 4	45
Vježbe.....	45
4.1. Kultura i identiteti.....	45
Radionica 1. "Identitet (Drugi i ja)"	47
Radionica 2. "Appreciative Inquiry" ili "Afirmativno propitivanje (AI)"	49
Radionica 3. "Može li se trgovati vrijednostima?"	51
4.2. Otvorenost i znatiželja.....	53
Radionica 1. "Vrijednosti"	54
Radionica 2. "Moja / tvoja vjera"	56
Radionica 3. "Migranti / Izbjeglice"	57

4.3. Različitost, stereotipi i predrasude.....	58
Radionica 1. "Šta su predrasude?"	59
Radionica 2. "Različiti ne, isti".....	61
Radionica 3. "Lejla i Muhamed: Mehanizmi nastajanja stereotipa i predrasuda'.....	63
4.4. Komunikacija i aktivno slušanje.....	65
Radionica 1. "Tri kulture".....	66
Radionica 2. "Koliko se poznajemo?"	68
Radionica 3. "Religija i tradicija u susretu sa ljudskim pravima".....	72
4.5. Empatija i solidarnost.....	74
Radionica 1. "Radost uzajamnog uvažavanja"	75
Radionica 2. "Moji prijatelji iz cijelog svijeta".....	77
Radionica 3. "Sličnosti i različitosti među ljudima".....	78
4.6. Kritičko mišljenje.....	81
Radionica 1. "Jedno ili drugo ili jedno i drugo?"	83
Radionica 2. "Kritičko mišljenje: Kako možemo poboljšati uspjeh u učenju?"	85
Radionica 3. "Ko je moj bližnji?"	87
4.7. Adaptacija i integracija.....	89
Radionica 1. "Tolerancija"	90
Radionica 2. "Transformacija svijesti"	92
Radionica 3. "Zašto dijalog?"	94

Poglavlje 5. 97

Evaluacija 97

5.1. Modeli evaluacije.....	97
-----------------------------	----

TEORIJSKI DIO..... 102

I. Važnost interkulturnih i međureliгиjskih kompetencija u obrazovanju..... 103

I.1. Interkulturno i multikulturalno obrazovanje	105
--	-----

I.2.Povezivanje interkulturnih i međureligijskih kompetencija sa naglaskom na P4C	109
---	-----

I.3. Povezivanje interkulturnih i međureligijskih kompetencija	113
--	-----

I.4... Važnost interkulturnih i međureligijskih kompetencija u globalnom kontekstu (ETOS i evropski okvir).....	116
---	-----

I.5. Interkulturne i međureliгиjske kompetencije nastavnika unutar bosanskohercegovačkog obrazovanja	120
--	-----

II Komponente interkulturnih i međureligijskih kompetencija koje doprinose jačanju interkulturnih i međureligijskih kompetencija nastavnika 124

2.1. Znanja i razumijevanja	127
-----------------------------------	-----

2.2. Vještine.....	135
--------------------	-----

2.3. Stavovi.....	139
-------------------	-----

III Razvijanje interkulturalnih i međureligijskih kompetencija učenika... 145

3.1. Razumjeti sebe i svoj kulturni kontekst.....	146
3.2. Suočavanje s predrasudama i nejednakostima.....	152
3.3. Nenasilna komunikacija.....	158
3.4. Uloga porodice i lokalne zajednice u izgradnji interkulturalnog i međureligijskog učenja	163
3.5. Primjer angažiranja porodice i lokalne zajednice u Bosni i Hercegovini.....	167
Apendiks I: Obrazovanje, kultura i religija u međunarodnim i regionalnim konvencijama (usvojenim u Bosni i Hercegovini).....	172
Apendiks II. List za provjeru.....	185
Apendiks III. Ledolomci	186
Apendiks IV. Test samoevaluacije	188
Apendiks V. Energizeri.....	191

Fondacija
www.tpo.ba

PREDGOVOR

Priručnik za trenere „Jačanje kompetencija za interkulturnalno i međureliгиjsko obrazovanje“ dio je projekta EMIL (Ethos of Multicultural and Interreligious Learning) koji TPO Fondacija provodi u okviru ETOS Inicijative u školama i široj društvenoj zajednici. Izgradnja ETOSA interkulturnalnog i međureligijskog razumijevanja je od iznimne važnosti u Bosni i Hercegovini, stoga što je društvo još uvjek podijeljeno te dobrano postoje animoziteti i strahovi među ljudima koji žive podijeljeni i odvojeni jedni od drugih. U saradnji sa ministarstvima obrazovanja u pet kantona: Kanton Sarajevo, Tuzlanski Kanton, Srednjobosanski kanton, Zeničko - dobojski kanton i Hercegovačko-neretvanski kanton, te uz podršku Rijaseta islamske zajednice BiH i Katehetskog ureda Vrhbosanske nadbiskupije, EMIL projekt uključuje ne samo školsku već i širu zajednicu u kojoj je važno promicati dijalog, izgradnju mira i povjerenja. Da bi se to postiglo, neophodno je osposobiti edukatore i trenere sa određenim kompetencijama i senzibilizirati ih za interkulturnalno i međureligijsko učenje koje treba da bude cjeloživotni proces a ne kratkoročni projekt.

Cilj ovog Priručnika je dvojak: s jedne strane, namjera je ojačati interkulturnalne i međureligijske kompetencije nastavnika u školi kroz trening za trenere (TOT), a s druge strane osposobiti nastavnike da sami mogu kreirati i implementirati slične treninge u školama. Iz tog razloga, TOT zahtijeva punu uključenost nastavnika i njihov doprinos u konačnom dizajnu okvirnog treninga koji treba da odgovara potrebama kulurološkog ozračja u kojemu djeluju.

Priručnik je koncipiran iz dva dijela: teorijski i praktični dio. Prvi dio Priručnika je metodološki i sastoji se od pet cjelina: 1. Uvodna razmatranja o interkulturnim i međureligijskim kompetencijama sa najznačajnijim modelima i strategijama; 2. Metode rada i metodologija; 3. Priprema treninga i sadržaj; 4. Vježbe, 5. Evaluacija treninga.

U drugom dijelu ovog Priručnika, nalaze se tekstovi autora/-ica koji su ili nastavnici u školama ili savjetnici u ministarstvima obrazovanja ili predstavnici vjerskih zajednica i nevladinih organizacija. Ovi tekstovi su teorijska nadopuna prvom dijelu Priručnika i mogu se koristiti u pripremi i izvedbi radionica.

Zahvaljujemo svim nastavnicima, profesorima, i ekspertima koji su uključeni u proces obrazovanja u Bosni i Hercegovini na doprinosu u pripremi ovog Priručnika. Promišljanja ljudi koji rade u školskoj zajednici su vrlo važna. Njihova iskustva razotkrivaju stvarne potrebe i izazove s kojima se susreću u obrazovanju i, na koncu, njihova spremnost da utkaju dio sebe u izgradnju interkulturnog učenja i razumijevanja u školskoj i lokalnoj zajednici je od iznimne bitnosti za opći prosperitet.

Urednice

► Poglavlje 4.

VJEŽBE

4.1. Kultura i identiteti

Kultura i identiteti jesu dva kompleksna i široka pojma u humanističkim i društvenim naukama. "Kulturu čine apstraktne vrijednosti, uvjerenja i percepcije svijeta koji su temelj ljudskog ponašanja i odražavaju se u ponašanju. Ti su elementi zajednički članovima određene društvene zajednice, a njihovo očitovanje stvara ponašanje razumljivo ostalim članovima toga društva. Kulture se ne nasljeđuju biološki, nego se uče, a učenje se ostvaruje uglavnom posredstvom jezika."¹

To znači da je kultura "kolektivno programiranje uma" prema Geert Hofstede (2001) koje razlikuje članove grupe ili kategorije ljudi iz jedne društvene grupe od kategorija ljudi iz druge društvene grupe. "Kategorija" se može odnositi na nacije, geografske regije, nacionalnosti, religije, zanimanja, organizacije ili spolove. Iz toga proizilazi da postoje dvije osnovne ljudske potrebe: sposobnost da se slobodno ponaša i razvija vlastiti potencijal i pripadnost te da ih drugi prepoznaju kao dio određenog društva. Naknadno se iz ovih egzistencijalnih potreba izvode i druge: sigurnost, orientacija, ekomska stabilnost, fleksibilnost, spontanost, autonomija, poštovanje.

Kao sastavno određenje kulture se javlja pojam identiteta u licu množine jer sam identitet stavljen u lice jednine znači esencijalističko promatranje koje ne usvaja razliku, višak i nedostatak. Prema Hallu (1996), radi se o identifikaciji kao dinamičnom procesu a koja se konstruira uvijek unutar odnosa sa i prema Drugom. Identitet stoga ne može biti u jednini jer nikad nije završen proces, uvjetovan je i djeluje preko razlike te "nije identičan sa samim sobom kroz vrijeme" (Hall, 1996). Identiteti se stiču, oblikuju i konstruiraju, a ne nasljeđuju.

Piramida kulture

Koncept "Piramida kulture" je vrlo koristan alat u edukaciji jer pokazuje da je svaki pojedinac drugačiji i da izvor sukoba često potiče od vrha. Spuštajući se dublje u piramidu, otkrivamo da dijelimo mnogo interesa i osnovnih potreba. Ako dođemo do potreba, mnogi sukobi će nestati, a oni koji ostaju, rješavat će se na mnogo dubljem i egzistencijalnom nivou. Model „Piramida kulture“ pokazuje da se pojedinačni dijelovi našeg identiteta neće izgubiti na egzistencijalnom nivou, već će se više odnositi na ono što svi dijelimo. Na ovom, egzistencijalnom nivou, mi zapravo odustajemo od borbe za naše pozicije, postajemo svjesni našeg identiteta na višem egzistencijalnom nivou, otvarajući se za dijeljenje s drugima.

¹ <https://www.nakladasperlap.com/public/docs/knjige/Kulturna%20antropologija%20-%20202%20poglavlje.pdf>
Hall – čitav tekst na: <http://www.fabrikaknjiga.co.rs/rec/64/215.pdf>

Svako ljudsko biće je kao...

Svakodnevni individualni konflikti

...nитко - положај личног идентитета у сукобу

Čинjenice

...неко - култура и интереси се
дјелimično preklapaju

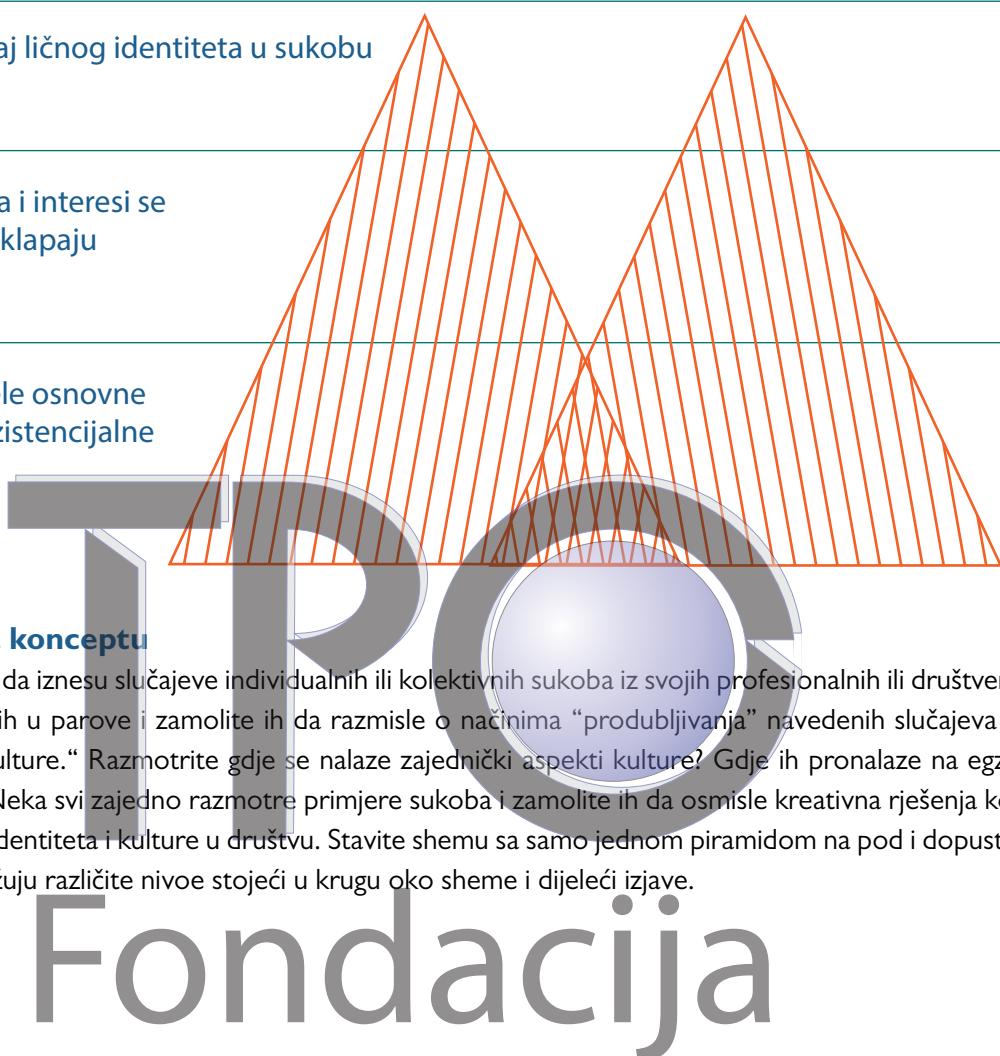
Vrijednosti

...svi - људи дјеле основне
вrijednosti egzistencijalne
потребе

Potrebe

Praktični rad na konceptu

Ohrabrite sudionike да изнесу slučajevе individualnih или kolektivnih sukoba iz svojih profesionalnih ili društvenih iskustava. Podijelite ih u парове и замолите их да размисле о начинима „produbljivanja“ navedenih slučajeva uz помоћ „Пирамиде културе.“ Размотрите где се налазе заједнички аспекти културе? Где их проналазе на егзистенцијалном нивоу? Нека сви заједно размотре примјере сукоба и замолите их да осмисле креативна решења која поштују разноликост идентитета и културе у друштву. Ставите шему са само једном пирамидом на под и дозволите судionicima да истражују различите нивое стојећи у кругу око sheme i dijeleći izjave.

www.tpo.ba

Radionica I. "Identitet (Drugi i ja)"²

Pripremila: Sedžida Hadžić
Ukupno trajanje: 50 minuta

Potrebni materijali: flipčart papir, markeri u boji, listovi za refleksiju (A i B), mekana loptica ili plišani predmet koji će služiti umjesto mikrofona.

Cilj: Osvještavanje činjenice da se identitet svakog pojedinca sastoji od mnogo različitih pripadnosti, veza i osobina. Dublje razmišljanje o tome da su svi ljudi složni pojedinci i da stoga može biti pogrešno i nepravedno fokusirati se samo na jednu vrstu pripadanja ili jednu specifičnost.

⇒ **Korak 1.** Uvod: Moždana oluja - Na sredini flipčarta napisati riječ „identitet“. Zamoliti sudionike da markerima u boji upisu riječ koja ih najbliže određuje. Objasniti da to može biti zemlja, muzika, sport, porodica, rođaci, hrana, moda, priroda, grad, omiljeni muzičar ili vrsta muzike, grupa i sl. Sudionici sljedeće dvije - tri minute upisuju jednu ili dvije riječi koje ih određuju. (Trajanje: 5 - 7 min.)

⇒ **Korak 2.** Nakon toga, objasniti pravila radionice: 1. Samo jedna osoba govori u datom momentu. 2. Slušati pažljivo druge. 3. Pokazati poštovanje. 4. Navesti razloge / argumente za svoje mišljenje. 5. Pažljivo analizirati stavove drugih i formirati odgovore na pitanja. (Trajanje: 1 min.)

⇒ **Korak 3. Zamoliti jednu osobu da pročita sljedeću priču:**

Zubobolja

Damir užasno pati od zubobolje. Ali, prilično je uplašen i boji se da ode kod stomatologa. Kada je ipak otisao, liječnik zabrinut njegovim crvenim natečenim ustima, traži da ih otvori.

„O, Bože! Kakav apces! Da sam na tvome mjestu, sa ovakvim zubom, odmah bih ga izvadio!“

„Da sam na tvom mjestu, i ja bih isto tako!“ - odgovori Damir. (Trajanje: 3 min.)

² Prilagođeno na osnovu: Brenifier, O. & Millon, I. *Learning to Philosophize with Nasreddin Hodja*. Original PDF online. <http://www.pratiques-philosophiques.fr/wp-content/uploads/2014/01/PHILOSOPHIZE-WITH-N.H-ORIGINAL-2-2.pdf>

➔ **Korak 4.** Nakon pročitane priče, trener objašnjava sljedeće:

Damir zna da on nije stomatolog, on je on. Ali, ponekad je teško znati tko smo mi sami. Mi svi pokušavamo spoznati sebe i nastojimo izraziti naše specifičnosti. Mnogi parametri nas definiraju i u procesu identifikacije naše opstojnosti, nameću se brojna pitanja kao što su odnos prema drugima, odnos prema okolini, složenost postojanja u svojim višestrukim dimenzijama i aspektima itd. (Trajanje: 3 min.)

➔ **Korak 5.** Nakon objašnjenja, potrebno je podijeliti sudionike u manje grupe (maksimalno do 4 osobe u grupi) i podijeliti liste za refleksiju koje sadrže sljedeća pitanja:

A. List za refleksiju

1. Kako se nosim / odnosim prema savjetima drugih?
2. Koliko savjet utječe da drugi odlučuju umjesto tebe?
3. Zbog čega smo zabrinuti za druge?
4. Što navodi / motivira nekoga da drugome govori što da radi?
5. Koji su, po tebi, razlozi koji govore u prilog davanju savjeta, a što je slabost savjetovanja?
6. Koja je razlika između empatije i patnje za druge ljude?
7. Kako možemo suošćeati, a da dopustimo slobodu osobe s kojom se solidariziramo?

Sudionici diskutuju o pitanjima u grupi do 10 minuta a nakon toga svaka grupa u ukviru 2 - 3 minute prezentira svoje odgovore. Trener moderira diskusiju i uz pomoć „mikrofona“ svi imaju pravo da govore, poštujući gore navedena pravila radionice. (Trajanje: 30 min.)

➔ **Korak 6.** Završna vježba: sudionici ostaju u istim grupama i zajednički popunjavaju B list za refleksiju. Svaka grupa treba da napravi listu od 10 elemenata koji su najvažniji za njihov grupni identitet. Listove zalijepiti na ploču ili zid!

B. List za refleksiju

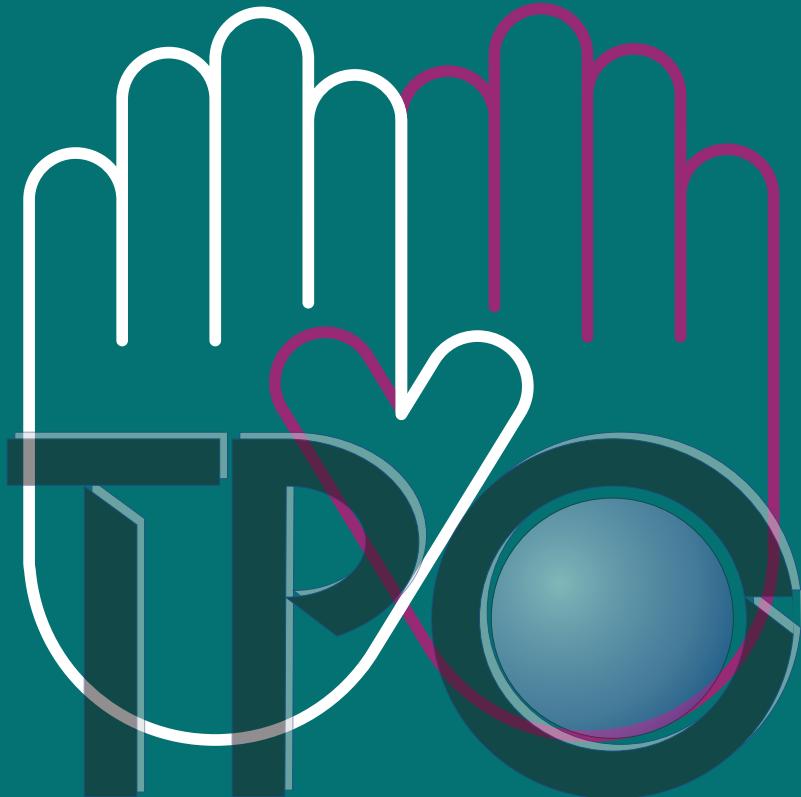
Koji od ova dva elementa bolje izražava vaš identitet?

1. Tvoje ime ili tvoje prezime
2. Tvoja porodica ili tvoji prijatelji
3. Tvoje tijelo ili tvoj um
4. Tvoj posao ili tvoj hobi
5. Tvoje porijeklo ili tvoja nacionalnost
6. Tvoja odjeća ili tvoja frizura
7. Tvoj spol ili tvoje godine
8. Tvoja snaga ili tvoja inteligencija
9. Tvoje znanje ili tvoja snalažljivost
10. Tvoja prošlost ili tvoja budućnost
11. Tvoji snovi ili tvoje misli

(Trajanje: 6 min)

Fondacija

Fondacija
www.tpo.ba

TPO
Fondacija
www.tpo.ba